
مجموعه تاریخ سیاسی معاصر

سیاست کردها در خاورمیانه

پرفسور نادر انتصار

ترجمه عرفان قائمی فرد

نشر

نشر علم - ۱۳۹۰

سرشناسه: انتصار، نادر Entessar, Nader

عنوان و نام پدیدآور: سیاست کردها در خاورمیانه / نادر انتصار؛ ترجمه عرفان قانعی فرد

مشخصات نشر: تهران: علم، ۱۳۸۹

مشخصات ظاهری: ۴۱۰ ص

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۱۷۰-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: Kurdish Politics in the Middle East . C2۰۱۰

موضوع: کردان -- هویت قومی

موضوع: کردان -- سیاست و حکومت

موضوع: خاورمیانه -- سیاست و حکومت

شماره افزوده: قانعی فرد، عرفان، ۱۳۵۵- مترجم

رده بندی کنگره: DS۵۹ / ۷۱۶۷۱۱۸۹

رده بندی دیویی: ۳۲۰/۹۵۶-۸۹۹۱۵۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۹۵۸۵۱

نسخه

سیاست کردها در خاورمیانه

نوشته پرفسور نادر انتصار

ترجمه: عرفان قانعی فرد

نیراز: ۱۶۵۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۰

چاپ: رامین

لیتوگرافی: اردلان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۱۷۰-۵

حق چاپ و نشر در ایران، انحصاری و محفوظ است.

مرکز پخش: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان شهدای ژاندارمری

پن پست گرانفر - پلاک ۴ تلفن: ۶۶۴۱۲۳۵۸

فهرست

- ۷ ..... مقدمه مولف (چاپ دوم)
- ۹ ..... سخن مترجم
- ۱۱ ..... مقدمه مولف (چاپ اول)

- ۱۵ ..... فصل ۱. کردها (مقدمه و نظر اجمالی)
- ۱۶ ..... دولت و قومیت
- ۱۷ ..... هویت کردی
- ۲۰ ..... زبان و مذهب کردها
- ۲۴ ..... انزوای اجتماعی - اقتصادی کردها
- ۳۳ ..... فصل ۲. کردها در ایران
- ۳۳ ..... مرور تاریخی مختصر
- ۳۹ ..... ظهور و سقوط جمهوری مهاباد
- ۴۲ ..... تشکیل کومهله
- ۵۴ ..... بعد از مهاباد: ناسیونالیسم کرد و حکومت پهلوی
- ۶۴ ..... جمهوری اسلامی ایران و کردها
- ۸۶ ..... سیاست چند دستگی - درونی
- ۹۷ ..... جنبش اصلاحات، احمدی‌نژاد و کردها
- ۱۰۷ ..... فصل ۳. کردهای عراق: از قربانی‌ها تا خودمختاری
- ۱۰۷ ..... کردها تحت سلطه انگلیس و نظام سلطنتی عراق
- ۱۲۳ ..... جمهوری عراق و کردها
- ۱۳۲ ..... اولین رژیم بعثی

۱۳۶.....	غیربعضی‌ها و کردها
۱۳۹.....	دومین رژیم بعثی و قیام مسلحانه در کردستان
۱۵۳.....	مبارزه کردها پس از بارزانی
۱۵۸.....	ریاست کردها در دوران پس از بعث
۱۶۵.....	فصل ۴. تحول مسایل کردستان
۱۶۵.....	شورش‌های کردها در اوایل قرن بیستم
۱۷۷.....	رشد جنبش کرد و جناح‌گرایی ترکیه
۱۹۲.....	بازگشت به حکومت غیرنظامی: دوران پس از ۱۹۸۳
۲۰۲.....	مسایل حقوق بشر و مبارزه کردها در ترکیه
۲۱۶.....	ب.ک.ک در دهه ۱۹۹۰ و پس از آن: نزاع برای مناسبت
۲۲۹.....	فصل ۵. سیاست کردها در بافت منطقه‌ای
۲۲۹.....	روابط ایران - عراق و امنیت خلیج فارس
۲۵۲.....	جنگ ایران - عراق و کردها
۲۸۲.....	حمله به کویته، جنگ خلیج و شورش کردها
۳۰۴.....	بازی شطرنج منطقه‌ای در کردستان (دوران پس از صدام)
۳۱۳.....	فصل ۶. خودگردانی یا استقلال؟
۳۱۳.....	وضعیت دشوار سیاست کردها در قرن بیست و یکم
۳۱۶.....	خودمختاری کردها و اصول قانونی بین‌المللی
۳۲۱.....	اصول انسان‌دوستانه بی‌المللی و کردها
۳۲۶.....	اصول قانونی و بنیادی همگون‌سازی کردها
	□ □ □
۳۳۳.....	■ پیوست‌ها
۳۸۹.....	■ یادداشت‌ها
۴۲۵.....	■ منابع

مقدمه مؤلف

این کتاب، از بسیاری جهات، ادامه مضمون کتاب نخست من، تحت عنوان ناسیونالیسم قومی کرد است [که به فارسی توسط آقای قاضی فرد و به کردی توسط آقای قره‌داغی در کردستان عراق با اجازه کتبی اینجانب و دیدن نسخه قبل از چاپ در سال ۲۰۰۴ منتشر شدند] گرچه شاید افرادی دیگر بدون مجوز، بخش‌هایی از آن را به زبانی دیگر ترجمه کرده باشند.

از بسیاری جهات، در خاورمیانه شرایط کردها و نیروهای سیاسی ایجاد شده در دو دهه قبل به صورت تأسف برانگیزی تغییر کرده‌اند. پایان جنگ سرد و متعاقب آن فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و سقوط رژیم صدام حسین محاسبه قدرت سیاسی را در منطقه وارونه جلوه داد. کردهای عراق تا حدی موفق به تأسیس خودمختاری شدند که در چندین دهه غیرممکن می‌نمود. در ترکیه و ایران، نسل جدید کردها - نسلی به معنای واقعی کلمه با فهم و با شعور و هماهنگ با توسعه روزافزون جهان - به وجود آمدند. به عبارت دیگر با ورود به قرن ۲۱، کردها دیگر به عنوان بازیگران حاشیه‌ای و کم اهمیت یا تماشاگران جانبی و دور از صحنه در عرصه سیاسی آشکار منطقه، نگریسته نمی‌شوند. با وجود تغییرات گسترده در سال‌های اخیر، بعضی از عادات‌های کهنه و رسوم بیات شده از بین رفته‌اند اما گاهی بعضی از آنها به عنوان چالش‌های آزارنده، همچنان باقی است. دموکراسی محوری گفت‌وگوهای سیاسی کردها و پیشرفت آن هنوز در حال گذار و روند رو به رشد است. گرچه حرکت‌ها و جنبش‌های اجتماعی جدید یا نیروهای اجتماعی در حال شکل‌گیری و پیشرفت نظم اجتماعی قدیمی را در کردستان به چالش کشیده است.

قبضه قدرت توسط بازیگران قدیمی عرصه سیاسی کرد در سرنوشت کردستان هنوز حکمفرماست. به عنوان مثال، گروهی از سیاستمداران کرد عراقی هنوز بر گروه‌های مشابه - که توسعه سیاسی آنجا را بیش از ۴۰ سال است تحت کنترل خود دارند - سلطه دارند. این نیروها، با کنترل اسباب منطقه کردستان، خصوصاً سیستم اجباری حکومت، قدرت در کردستان عراق را قبضه کرده و به انحصار خود درآورده‌اند. علاوه بر این، آینده عراق هنوز در حال بسط و گسترش و افق و حد نهایی سیاست کردها با

سرنوشت سیاسی عراق در هم تنیده شده است. با این حال، روشن است که توسعه کردستان عراق، تأثیر ژرف و وسیعی بر شرایط کردهای ایران و ترکیه گذارده است. حکومت اقلیمی کردستان عراق به عنوان حکومت دو فاکتو و موجود شناخته شده است. به عنوان مثال، روابط اقتصادی و سیاسی گسترده‌ای را با ایران و ترکیه به وجود آورده‌اند و ترکیه، بزرگترین نیروی اقتصادی خارجی کردستان عراق محسوب می‌شود و همچنین درباره روابط حکومت مرکزی عراق و حکومت اقلیمی کردستان نیز این استحکام صادق است.

حکومت اقلیم کردستان، نظام اداری، پارلمانی، نیروی نظامی جداگانه دارد و روابط داد و ستد اقتصادی با بعضی از کشورهای خارجی برقرار کرده است. به دیگر سخن، به کشوری بدون اظهار استقلال، تبدیل شده است. این کتاب پژوهشی است درباره نیروهایی که توسعه و ارتقا سیاست کردها را در دهه های اخیر بررسی می‌کند. هر چند که مخاطبان اولیه این کتاب، دانشگاهیان هستند، اما امید من این است که کتاب موجب پیدایش گفتمان و تفکراتی در میان افکار عمومی شود، خصوصاً کسانی که به مسائل ملی در سیاست خاورمیانه علاقمند هستند.

نادر انتصار

ژانویه ۲۰۱۰ (دی ۱۳۸۸)

آلاباما - آمریکا

سخن منوچم

در رشته های علوم سیاسی و جامعه شناسی، بررسی ناسیونالیسم و یا موضوع قومیت ها، مساله ای مطرح و قابل تامل است که داشتن نگرش علمی به آن، امری واجب و ضروری است. موضوع قومیت ها مدت مدیدی است که منبع بی ثباتی و منازعه در بین جامعه های مختلف و حتی در برخی کشورهای خاورمیانه موجب جنگ و خونریزی بوده است و گاه تقاضا برای حق تعیین سرنوشت و یا خودگردانی به طور مستمر و فزاینده ای باقی مانده است.

پروفسور نادر انتصار - یکی از اساتید صاحب نام ایرانی در دانشگاه آلاباما، در رشته علوم سیاسی و روابط بین الملل و دارای کرسی در دانشکده علوم اجتماعی - در این کتاب دانشگاهی به کاوش و بررسی علمی و بی طرفانه این موضوع بر اساس منابع و اسناد معتبر پرداخته است. وی در این کتاب به بررسی زمینه های تاریخی و جنبه های سیاسی و اجتماعی و حقوق و گرایش های قومی کردها در جامعه اشاره دارد و نحوه برخورد کشورهای خاورمیانه را با این پدیده و تاثیر آنان را به بوته نقد کشیده است و در تحلیل خود، خواننده و یا محقق را یاری می دهد تا با توجه به منابع موجود و تحلیل های معتبر به بررسی موضوع بپردازد.

این کتاب از منابع مهم دانشگاهی درباره کرد و کردستان - در رشته های علوم سیاسی و جامعه شناسی و روابط بین الملل - محسوب می شود و بنا به اجازه کنی و مشاوره های پی در پی با مولف برای نخستین بار در اختیار جامعه دانشگاهی و علاقه مندان به تحقیق تاریخ سیاسی در ایران قرار می گیرد. نخستین بار این کتاب با دریافت مجوز کنی از مولف، در بهار ۱۳۸۲ ترجمه و از تابستان ۱۳۸۳ تا بهار ۱۳۸۵، سه بار متن ترجمه شده، ویرایش و تطبیق یافته و در اختیار جناب پرفسور گذاشته شده است. آنگاه در سال ۱۳۸۵ در عراق قبل از انتشار نسخه کردی، تعداد ۲۰۰۰ نسخه از این اثر، به همراه عکس هایی از آرشیوهای مختلف انتشار یافت و که برای مولف و مترجم گاه آموزنده و گاه آزارنده بود. چون گویا در یک کتاب آکادمیک، بت های ذهنی بسیاری از افراد شکسته شده بود. مجدداً در آبان ۱۳۸۸ مولف ارجمند، نسخه ویرایش شده جدید را برایم ارسال کرد، که در سال ۲۰۰۹ به زبان انگلیسی انتشار مجدد یافت و بیش از ۴۰٪ از کتاب تغییر کرده بود. البته از سال ۸۳ تا ۸۸، مرتب بنا به ارتباط صمیمی بین مترجم و مولف، تبادل آراء در باره تحلیل های متفاوت از مسایل مختلف کردستان، بین ما

برقرار بوده است و همواره به آن رابطه - شاگرد و استادی - بسی مفتخرم و در کتاب حاضر نیز در میان نوشته‌ها و منابع این اثر به سخنان من، اشاره ای کرده است که تنها حاکی از بزرگی منشی اوست.

آخر الامر لازم است که از بزرگواری صارم‌الدین صادق وزیری، چهره محبوب کردها، دکتر کمال فواد، دانشمند وارسته تاریخ معاصر کرد، نهایت سپاس خود را از ابراز دارم.

اردیبهشت ۱۳۸۹

www.ketab.ir

برای مادرم و به یاد پدرم
و نیز به همسر، ماری

مقدمه و سیاس

هدف این کتاب تحلیل و بررسی ابعاد سیاسی و اجتماعی اتحاد و یکپارچگی^۱ کردها در جریان زندگی سیاسی - اجتماعی کشورهای ایران، عراق و ترکیه است. به نظر مؤین و نز اصلی این کتاب آن است که کشمکش و منازعه قومی، چالش بزرگی را در سیستم دولت^۲ ملی و معاصر خاورمیانه به وجود می‌آورد.

به عبارت دیگر کتاب خاص، آن بینشی و تفکر کهن را که همگون سازی^۳ نتیجه اجتناب ناپذیر امرورینه کردن و نوین سازی^۴ و پیدایش سیستم دولت ملی نسبتاً قوی و متمرکز در خاورمیانه می‌باشد، مورد پرسش جدی قرار می‌دهد. شاید که هیچ پدیده جداگانه‌ای این نز را که خواسته کردها برای خرومختاری است، به وضوح روشن نمی‌سازد. از زمان انتشار چاپ نخست این کتاب تحت عنوان ناسیونالیسم قومی و نژادی کردها، خاورمیانه دستخوش تغییرات زیادی شد. خصوصاً پس از پایان جنگ سرد و به عنوان نمونه می‌توان به نکاتی اشاره کرد که هر کدام مانند حمله آمریکا به عراق و فروپاشی صدام موجب تغییرات نقشه ژئواستراتژی خاورمیانه مارس ۲۰۰۳ شد کردهای عراق به آزادیهای سیاسی دست یافتند که در تاریخ معاصر شان برای آنها امری دست نیافتنی بود و نزاع کردها هنوز فروکش نیافته است. من، علاوه بر آثار نوشته شده در غرب، به منابع خاورمیانه، نشریات ارگانها و سازمانهای گوناگون کرد، مانند حزب دمکرات کردستان و کومله، رجوع و اتکا کرده‌ام.

با وجود اهمیت کردها در ساختار ملی و تداوم حکومتی ایران، عراق و ترکیه، منابع جامع و کتابهای تحقیقی - علمی بسیار اندکی در این باره وجود دارد. بسیاری از کتابهای جدید درباره کردها یا داستان گونه هستند و یا برای تأیید و اثبات موقعیت ایدئولوژیکی گروهی خاص و

---

1. Integration

2. Nation-State System

3. Assimilation

4. Self-determination

حرکت سیاسی معین نوشته شده‌اند. دیگر کتابهای معدودی هم که توسط محققان نوشته شده است یا قدیمی و منسوخ می‌باشند یا اینکه به صورتی محدودتر و ضعیف به این امر پرداخته‌اند.

امیدم آن است که این اثر شیوه پردازی^۱ جامع و متناسب با وضعیت دشوار و معضل کردها در اواخر قرن بیستم ارائه دهد، تا که برای محققان و خوانندگان آگاه، سودمند باشد. در حروف‌نویسی اسامی فارسی و عربی و دیگر کلمات (به زبان انگلیسی)، به متداولترین املا (و هجی آن واژه) اتکا کرده‌ام.

برای سادگی امر، از به کار بردن (هرگونه) علائم و نشانه‌های اعراب‌گذاری اجتناب کرده‌ام. زیرا که زبان ترکی مدرن، برخلاف زبان عربی و فارسی، به صورت الفبای لاتین می‌باشد. سه‌ام بر آن بوده است تا املا اسامی ترکی را همان گونه که در نشریات ترکی به کار می‌روند حفظ کنم. به این علت شاید تلفظ بعضی از اسامی در زبان ترکی به گونه ای متفاوت از زبان عربی و فارسی باشد. در تحقیق برای تدوین این کتاب از تعدادی منابع یاری گرفته شده است. و به عبارتی موسسه‌ها و اشخاص زیادی در تحقیق من برای نگارش این کتاب یاری رسانیدند. کالج سپرینگ هیل^۲ چند کمک هزینه تحقیقاتی هیئت علمی را به من جهت جمع آوری اطلاعات اعطا کرد. درآمد موقوفه ملی در رشته های علوم انسانی، و کمک هزینه تابستانی کالج استادان، برای شرکت در سمینار اقلیت‌های نژادی^۳ و کثرت گرای فرهنگی^۴ در دانشگاه هاروارد^۵ و دانشگاه ویسکانسین^۶ در اختیام نهاد دانشگاه آلاباما برای من کتابها و اسناد زیادی را تأمین و تدارک دیدند.

کارکنان سرویس (امانت) بین کتابخانه‌ای در کتابخانه یادمان، توماس بیرن^۷ در کالج سپرینگ هیل که مخصوصاً در به دست آوردن به موقع کتابهای گوناگون و اسناد متعدد به من کمک زیادی نمودند، منتقدات و نمونه خوانانی که اسم آنها ذکر نشده اما اطلاعاتی شناختی مفید و تفاسیر و نظرات انتقادی را بر پیش نویس اولیه این دست نوشته ارائه نمودند. در اینجا می‌خواهم از همکارانم و محققان ارجمند در مطالعات کردی، رابرت آلسن^۸

^۱ Terntment (ترجمه این واژه برگرفته از کتاب زیر می‌باشد: ویگوتسکی، اندیشه و زبان، ترجمه حبیب اله قاسم‌زاده، تهران، نشر کتاب، ۱۳۶۵)

^۲ Spring Hill College

^۳ Ethnic minorities

^۴ National Endowment for the Humanities

^۵ Harvard university

^۶ Wisconsin in Madison

^۷ Thomas Byrne

^۸ Robert Olson

مایکل گانتر^۱ و محمد احمد^۲ برای در میان گذاشتن توجه و دانش خود تشکر کنم و نیز سپاس ویژه از محقق گُرد، عرفان قانعی فرد و همچنین از مارتا پیکاک^۳ برای همکاری و حمایت وی از این پروژه و از زیاهامیلتون^۴ و ستو آرنی^۵ به خاطر ویراستاری موشکافانه و دقیق و آخر الامر، از همسر ماری^۶ که با مهارت کارشناسی خود در بازنگری و تجدیدنظر پیش نویسهای گوناگون کمک نمود تشکر می‌نمایم و خوانندگان چاپ اول کتاب یادداشت‌ها و نظرها و تفسیرهای زیادی را برایم ارسال کردند. به راستی من مدیون همه آنان هستم البته مسئولیت پذیرش هرگونه اشتباه در ارائه اطلاعات و تفسیر را می‌پذیرم.

Nader Entessar

Spring Hill , Alabama , 2009

---

1. Michael Gunter

2. Mohammad Ahmad

3. Marth Peacock

4. Gia hamiltion

5. Steve Arney

6. expert word-processing skills